

ضرورت تربیت مهدوی کودکان بر اساس آموزه‌های دینی مهدویت

داود داداش زاده^۱، حسین جلائی نوبری^۲

^۱ دکترای مدرسی و معارف مبانی نظری اسلام، مدرس حوزه علمیه و دانشگاه

^۲ دانشیار دانشگاه علوم پزشکی تبریز، گروه معارف، دانشکده پیراپزشکی، عضو شورای پژوهشی مرکز توسعه پژوهش‌های بین‌رشته‌ای معارف اسلامی و علوم سلامت منطقه ۲ کشور (نویسنده مسئول)

چکیده

نظام جمهوری اسلامی نظام زمینه‌ساز ظهور به شمار می‌رود و آرزوی غایی آن رسیدن به ظهور منجی بشریت حضرت مهدی (عجل الله تعالی فرجه) است. خانواده یکی از مهم‌ترین ارکان جامعه اسلامی و نظام اجتماعی است. خانواده اولین سنگ بنای اجتماع است و هراندازه این بنا محکم باشد، جامعه استوار خواهد بود. آمادگی برای ظهور حکومت مهدوی نیازمند جذب نیرو و تعلیم تربیت آن‌هاست. درواقع نظام خانواده محوری‌ترین عامل در زمینه‌سازی ظهور به شمار می‌آید. مهم‌ترین رکن زمینه‌سازی برای ظهور و تغییر جامعه به سمت آمادگی برای ظهور حجت الهی، توجه به عوامل فرهنگی، اهتمام به رشد، توسعه و ارتقای شخصیت انسان‌ها و تعلیم و تربیت مهدوی است. مقاله‌ای از احسانی، محمد، زمینه‌سازی تربیتی مهدویت و عبدالحی، ابراهیم، نهادهای آموزه‌های مهدوی در کودکان نگاشته شده است؛ و پژوهش حاضر، به بررسی ضرورت تربیت مهدوی کودکان با تأکید بر نقش خانواده در تربیت نسل منتظر و درنهایت، ایجاد آمادگی و زمینه‌سازی بستر مناسب برای ظهور منجی بشریت حضرت مهدی (عجل الله تعالی فرجه) تبیین شده است. نوشتار پیش رو به شیوه کتابخانه‌ای و با روش توصیفی – تحلیلی و استفاده از روش مصاحبه با خانواده‌ها و فیش‌برداری انجام‌یافته و درنهایت راهکارهایی روشمند را جهت تحقق باورهای کودکان، در مورد زمینه‌سازی ظهور ارائه نموده است.

واژه‌های کلیدی: خانواده، کودک، تربیت، مهدویت، زمینه‌سازی ظهور.

مقدمه

جامعه جهانی در مسیر تکامل و نیل به جامعه مهدوی و تحقق وعده الهی در حال حرکت است و تحقق این وعده مستلزم زمینه‌سازی ظهور است. در اصل زمینه‌سازی به معنای مقدمه‌چینی و آمادگی برای ظهور منجی بشریت است و درواقع تربیت منتظران موعود یکی از محوری‌ترین عامل در بحث زمینه‌سازی ظهور است. خانواده، مربیان آموزشی و به‌طور کلی افراد و نهادهای مؤثر، درزمینه رشد، تکامل و پویایی روحیه باور به مهدویت در میان افراد جامعه بسیار کم‌توجه بوده‌اند؛ این کاستی به سبب کمبود شناخت و باور به دو اصل بنیادی بوده است؛ اولاً، جایگاه آموزه‌های مهدوی در تربیت منتظران، به‌ویژه در دوران طلایی کودکی و دوماً، نقش تربیت و شیوه‌های درست آن در نهادینه کردن معارف مهدویت است. با توجه به اهمیت موضوع، مقاله پیشرو به چند پرسش پاسخ داده است: آیا بحث در مورد مهدویت نیاز بشر امروز است و می‌تواند به انتظارات او پاسخ دهد؟ اعتقاد به مهدویت چه تحولی در زندگی انسان دارد. از اهداف پژوهش حاضر ارائه راهکارهای کارآمد جهت زمینه‌سازی ظهور در کودکان مخصوصاً در دوران طلایی کودکی است.

۱. مفهوم‌شناسی تربیت و مهدویت

انسان در طول زندگی خود مراحل مختلفی از رشد را سپری می‌کند و در هر مرحله از زندگی خود تربیت خاصی را تجربه می‌کند که هر مرحله دارای ویژگی‌های خاصی است. لذا شناخت این ویژگی‌های انسانی در مراحل مختلف زندگی برای تدوین و تعیین مراحل تربیتی انسان، امری لازم و اجتناب‌ناپذیر است. در تمام مراحل زندگی انسان باید برنامه‌هایی درزمینه زندگی صحیح نسل‌ها وجود داشته باشد تا انسان‌ها بر طبق هدف خلقت و آفرینش و بر طبق دستورات الهی حرکت کنند. لذا قبل ورود به این بحث به مفاهیم تربیت و مهدویت اشاره می‌شود.

تربیت، در اصل، عربی و مصدر تفعیل است. این واژه از ریشه «ربو» به معنای زیادت، فزونی، رشد، پرورش، تدبیر و اصلاح است. اصل و ریشه این واژه، از «رب» به معنای مالک، خالق، صاحب، مدبر، مربی، قیم، سرور و منعم گرفته‌شده است؛ همچنین اصلاح‌کننده و تربیت‌کننده هر چیز را «رب» گویند. تربیت وجه‌ترین و بنیادی‌ترین مقوله‌ی حیات انسانی است که رسالت تمامی پیام‌آوران الهی بوده و آبشخور تمامی امور مادی و معنوی انسان‌ها ازجمله سعادت و شقاوت، ظلم و عدالت و ... به شمار می‌آید. امیرالمؤمنین در این معنی فرمودند: «عَدَمُ الْأَدَبِ سَبَبُ كُلِّ شَرٍّ»^۲ فقدان ادب سبب هر شر و بدی است؛ بنابراین با توجه به معانی ذکرشده در مورد واژه تربیت می‌توان اذعان داشت: تربیت کوششی است برای ایجاد دگرگونی مطلب در انسان و به کمال رساندن تدریجی و مداوم او که مبتنی بر به فعلیت رساندن استعدادها و مراقبت از انسان در مسیر رشد و سیر تکاملی از به‌سوی کمال است.

مهدویت، از لحاظ واژه‌شناسی، از ریشه «هَدَى» گرفته‌شده و مصدر جعلی مهدی (اسم مفعول) به معنای «هدایت‌شده» است.^۳ مهدویت مصدر جعلی مهدی، به معنای مهدی بودن است. در اصطلاح، اعتقاد به ظهور مهدی (عجل الله تعالی فرجه) را گویند که ازجمله معتقدات اصولی شیعه اثنا عشری است و همان پدید آمدن حکومت عدل جهانی است.^۴ «مهدویت»، فکر و

۱. آقا تهرانی و حیدری، خانواده و تربیت مهدوی، ص ۵۶.

۲. ابن ابی الحدید، شرح نهج البلاغه، ص ۲۵۸.

۳. احسانی، زمینه‌سازی تربیتی مهدویت، ص ۷۵.

۴. نون‌های، فرهنگ الفبایی مهدویت موعود نامه، ص ۷۱۱.

اندیشه‌ای است که آثار اجتماعی فراوانی دارد، مهم‌ترین آن‌ها، از بین بردن یأس و ناامیدی از پیکره اجتماع است. مهدویت، یعنی، امیدواری به آینده‌ای روشن و پیامی رهایی‌بخش به بشر سرخورده و ستم دیده و اینکه روزی یک مرد الهی خواهد آمد و آنچه مردم بدان امید دارند، تحقق خواهد بخشید.^۵

۲. اهمیت و نقش خانواده در تربیت دینی کودکان

خانواده در اسلام از جایگاه ممتازی برخوردار است. خانواده اولین سنگ بنای اجتماع است و هراندازه این بنا محکم باشد، جامعه استوار خواهد بود. در آموزه‌های دینی بر این مطلب بسیار تأکید شده است که ازدواج و تشکیل خانواده عامل مهمی در رشد و کمال معنوی و دینی همسران است. در احادیث پیشوایان و سخنان فقیهان و عالمان دینی در مورد ازدواج و نقش اساسی والدین در تربیت فرزندان صالح و دین‌دار توصیه‌های فراوانی شده است. شرایط پدر و مادر و بیان ویژگی‌های همسران، رعایت دستورات فراوان قبل از انعقاد نطفه، پس‌از آن در زمان بارداری، آداب تولد و تربیت و... تأثیرات چشمگیری در زمینه سرنوشت و سعادت کودکان دارد. در مورد اهمیت و نقش والدین در تربیت فرزندان و دین‌داری آنان احادیث و سخنان فراوانی از پیامبر اسلام و امامان معصوم وجود دارد. پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله و سلم) فرمودند: فرزندان خود را در سه خصلت تربیت کنید: دوست داشتن پیامبرتان، دوست داشتن اهل بیت او و خواندن قرآن. همچنین ایشان می‌فرماید: هیچ پدری به فرزندش، هدیه‌ای بهتر از تربیت نیکو، پیشکش نکرده است. امام صادق (علیه السلام) در مورد نقش مؤمن در تربیت فرزندان می‌فرماید: بنده مؤمن، پیوسته برای خانواده‌اش دانش و تربیت نیکو به ارث می‌نهد تا این‌که همه آن‌ها را وارد بهشت کند، به‌طوری‌که کوچک و بزرگ و خدمتکار و همسایه را در بهشت راه یابد؛ اما بنده گنه‌کار، همواره برای خانواده خود، تربیت بد به ارث می‌نهد تا این‌که همه آن‌ها را وارد دوزخ می‌کند، به‌طوری‌که کوچک و بزرگ از خانواده‌اش و خدمتکار و همسایه را در آنجا می‌بیند.

نقش و تأثیر باورهای دینی و اخلاقی، علاوه بر تأثیر در زندگی خصوصی همسران، در تربیت دینی فرزندان نیز تأثیر شگرف دارد؛ از این رو قرآن کریم، ازدواج با زنان مشرک را مجاز نمی‌داند و یادآور می‌شود که زیبایی ظاهری یا ثروت فراوان آنان شمارا فریب ندهد؛ بلکه، کنیز باایمان از آنان برتر و با فضیلت‌تر است و فقط، زمانی می‌توان با آنان ازدواج کرد که ایمان بیاورند.^۶ همچنین به زنان مسلمان نیز فرمان می‌دهد که با مردان مشرک ازدواج نکنند؛ مگر آن‌که ایمان بیاورند. قرآن می‌فرماید: «وَالطَّيِّبَاتُ لِلطَّيِّبِينَ وَالطَّيِّبُونَ لِلطَّيِّبَاتِ»؛ «زنان پاکیزه لایق مردان پاک‌اند و مردان پاکیزه لایق زنان پاکیزه‌اند».^۷ در مورد وجوب تعلیم و تربیت خانواده در قرآن کریم آیه‌های فراوانی ذکر شده است. «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا قُوا أَنْفُسَكُمْ وَأَهْلِيكُمْ نَارًا وَقُودُهَا النَّاسُ وَالْحِجَارَةُ؛ ای کسانی که ایمان که ایمان آورده‌اید! خود و خانواده خود را از آتشی که هیزمش مردم و سنگ است، محافظت کنید».^۸ همچنین در سوره بقره آیه ۲۳۳ می‌فرماید: «لَا تَضَارَّ وَالِدَةَ بِوَلَدِهَا وَلَا مَوْلُودَ لَهُ بِوَلَدِهِ»؛ «هیچ‌یک از پدر و مادر حق ندارند، به فرزند ضرر بزنند. روایات و احادیث فراوانی از امامان و پیشوایان دینی در مورد لزوم تربیت کودکان ذکر شده که به برخی از این روایات اشاره می‌شود: رسول خدا (صلی الله علیه و آله و سلم) می‌فرماید: «تُحَسِّنُ اسْمُهُ وَ أَدَبُهُ وَ ضَعُهُ مَوْضِعًا حَسَنًا»؛ نامی

۵. حائری پور، یوسفیان، بالادستیان، نگین آفرینش، ص ۱۵.

۱. نور: ۲۶.

۷. تحریم: ۶.

۸. بقره: ۲۳۳.

نیکو برای او انتخاب کن و به‌طور شایسته او را تربیت من و او را در مکان و جایگاه مناسبی قرار ده. امام باقر (علیه‌السلام) و امام صادق (علیه‌السلام) می‌فرمایند: ملاک انتخاب همسر دین‌داری او است که ثروت و زیبایی ماندگار نیست و چه بسا سودی از آن به شما نمی‌رسد.^{۱۱} با توجه به آیات قرآن و احادیث و روایت‌های می‌توان اذعان داشت که شرک و بی‌ایمانی والدین در سرنوشت فرزندان مؤثر بوده و مایه انواع انحراف‌ها و بی‌بند باری‌ها خواهد بود؛ و درواقع آتشی است که والدین و فرزندان را به کام خود فرومی‌برد و سعادت والدین و فرزندان را در دنیا و آخرت به آتش می‌کشد.

۳. ضرورت طرح مباحث مهدویت در کودکان

دوران کودکی، از اساسی‌ترین دوره تربیتی نامیده شده است؛ زیرا از یک‌سو کودک از آرامش و ثبات برخوردار است و از سوی دیگر ویژگی‌های روانی وی از منظر روانشناسی به‌گونه‌ای است که برای تربیت‌پذیری و ادب‌آموزی آمادگی کامل دارد. در این دوره شخصیت کودک شکل می‌گیرد و زمینه نگرش‌ها، عواطف و الگوی رفتاری آینده‌اش به وجود می‌آید.^{۱۲} پژوهشگران دریافته‌اند که کودک در این دوره قدرت درک و فهم ارزش‌های اخلاقی را داراست. از آنجاکه کودک در این سن القا‌پذیر است آنچه را که از والدین و مربیان دریافت می‌کند، بدون چون‌وچرا می‌پذیرد و آن را به‌عنوان تغییرناپذیر و قطعی باور دارد، بهره‌گیری از این ویژگی در القای معنویات و دستورات دینی، مهم و مفید است. کودک در این دوره به لحاظ رشد اجتماعی، کامل، نیست؛ پس بیشترین تلاش مربی باید بر ایجاد رغبت، علاقه و انس کودک به ارزش‌ها و مفاهیم و اعمال اخلاقی باشد. همچنین شایسته است عبادات و آموزه‌های دینی را به‌صورت عملی و با تشویق به کودک آموزش داد.^{۱۳} ضرورت طرح مباحث مهدوی در کودکان و ارائه راهکارهای مختلف در مورد تربیت مهدوی کودکان و آموزه‌های دینی آنان از بنیادی‌ترین مباحث به شمار می‌آید. لذا با توجه به آیات و احادیث، در مورد تربیت مهدویت که هویت شیعه به شمار می‌آید، می‌توان به‌ضرورت آن پی برد. تربیت مهدوی را می‌توان در حوزه‌های گوناگون بررسی و مطالعه نمود که مقاله حاضر در چهار حوزه موردبررسی و تحلیل قرار گرفته است:

الف) حوزه معرفت (اندیشه) که همان تلاش و کوشش در اسلام‌شناسی است. منتظر شیعه باید بکوشد از اسلام آگاهی‌های تخصصی لازم را کسب کند تا در مقام دفاع، پشتوانه علمی داشته باشد و دشمنان فرهنگ مهدویت را با علم روز خود مجاب سازد.

ب) حوزه محبت (عاطفه) که پالایش روح، تصفیه باطن، تطهیر درون و انس منطقی با استفاده از ادعیه و اذکار است.

ج) حوزه مقاومت (فیزیکی و جسمانی) که منظور، چالاکی و نشاط جسمانی است. به‌ویژه این که دنیای استکبار و دشمنان فرهنگ مهدویت، منتظران را در بعد نظامی و جنگ نیز به چالش می‌خوانند.

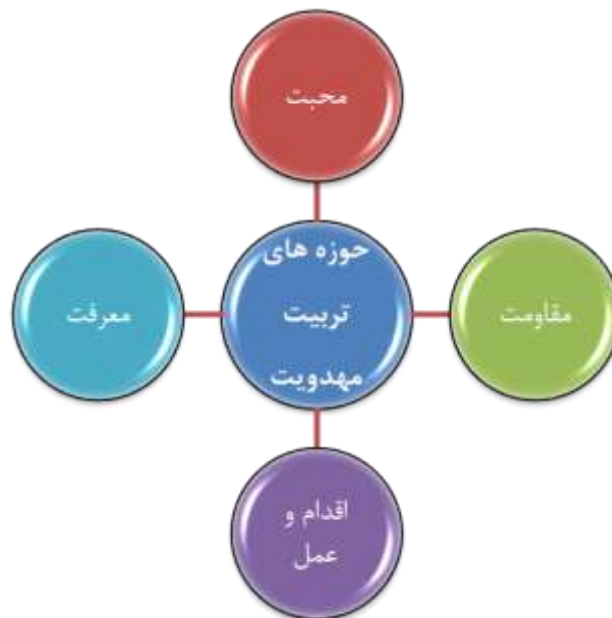
۴. الکافی، وسائل الشیعه، ج ۶، ص ۴۸ و

۱۱. همان، ج ۵، ص ۳۳۳.

۱۲. منصوری، بهترین روش‌های تربیت و ارتباط با کودکان، ص ۳۷.

۱۳. شرفی، دنیای نوجوان، ص ۲۲۸؛ سلیمانی فر، بررسی شخصیت جوان از دیدگاه قرآن، احادیث و علم روانشناسی، ص ۱۰۱.

د) حوزه اقدام و عمل که حوزه حضور معتقدانه در عرصه مبارزه با ستمگران و مستکبران است. انسان منتظر به عنوان شخصیتی که منادی معنویت و مدافع عدالت است، دارای ایدئولوژی متحرک و پویاست که همواره به تحکیم پایه های نظری و فکری خود می پردازد.^{۱۴}

۴. آشنایی با ابعاد مختلف ضرورت طرح مهدویت

۴-۱. بعد اعتقادی

«اعتقاد» بنیان اصلی زندگی است؛ یعنی، آنچه را که انسان در میدان عمل انجام می دهد، بی تردید به ساختار او برمی گردد. از این رو اگر انسان دارای اعتقاد صحیح و مستحکم باشد، در صحنه عمل گرفتار لغزش و دودلی نخواهد بود. مهم ترین چیزی که به اعتقاد درست شکل می دهد، معرفت است. با تحصیل معرفت می توان به این نتیجه رسید که؛ امام زمان (عجل الله تعالی فرجه) تداوم بخش امامت ائمه هدی (علیه السلام) می باشند، او واسطه فیض الهی، خاتم الاوصیاء و مظهر رسول خداست، امام زمان (عجل الله تعالی فرجه) طریق معرفت به آفریدگار است؛ چنان که در روایات، راه معرفت خدا و اوصاف او، شناخت اولیای خدا و امامان معصوم دانسته شده است. اینان مظهر اسمای الهی اند و شناخت درست آنان، می تواند طریق معرفت خدا باشد.

۴-۲. بعد اجتماعی

«مهدویت» فکر و اندیشه ای است که آثار اجتماعی فراوانی دارد، مهم ترین آن ها، از بین بردن یأس و ناامیدی از پیکره اجتماع است. مهدویت؛ یعنی، امیدواری به آینده ای روشن و پیامی رهایی بخش به بشر سرخورده و ستم دیده و اینکه روزی یک مرد الهی خواهد آمد و آنچه مردم بدان امید دارند، تحقق خواهد بخشید؛ بنابراین اعتقاد به وجود مقدس مهدی موعود امید را در دل ها زنده می کند. انسانی که معتقد به این اصل است، ناامید نمی شود، چون می داند یک پایان روشن حتمی وجود دارد...

^{۱۴}. خانجانی، ضرورت تربیت منتظران در دوران غیبت، ص ۳۸-۳۹.

سعی می‌کند که خودش را به آن برساند و از حرکت نمی‌ایستد بلکه سعی در تحقق بخشیدن آن دارد و از این‌رو در برابر سختی‌ها و ناملازمات تن به شکست نمی‌دهد. این بزرگ‌ترین ره‌آورد اجتماعی برای بشر در پرتو اعتقاد به مهدویت است.

۳-۴. بعد سیاسی

بشر امروزی تشنه یک طرح و نگاه جدید در عرصه سیاسی جهان است. به‌واقع بشر امروز در یک عطش فوق‌العاده به سر می‌برد و آنچه می‌تواند او را سیراب کند، فقط طرح مدینه فاضله مهدوی است. نظریه مهدویت، یک اندیشه جهانی است و این اندیشه برای جهان و اداره آن طرح و برنامه دارد. از این‌رو تنها برنامه‌ای که می‌تواند پاسخگوی بشر معاصر باشد، این اندیشه است، مهدویت در عرصه حکومت دارای اهداف بلند و ارزشی است و حتی می‌تواند این فکر برای حکومت دینی، یک طرح راهبری باشد.

۴-۴. بعد تاریخی

مساله مهدویت در طول تاریخ مطرح بوده است، روایات شیعه و سنی مملو از بشارات پیامبر گرامی به آمدن حضرت مهدی (عجل الله تعالی فرجه) است. موعود باوری در طول حیات تاریخی اسلام منشأ فراوان بوده است. جالب اینجا که بسیاری از حرکت‌های اصلاحی در تاریخ اسلام و عصر حاضر متأثر از اندیشه مهدویت بوده است؛ (مثل فاطمیان در مصر، مهدی سودانی در سودان و...) حرکت اصلاحی موعود باوری آن‌چنان در جامعه اسلامی تأثیر شگرف گذاشت که برخی از دسیسه‌گران با استفاده ابزاری از واژه مهدی، ادعای مهدویت نموده و عده‌ای از مردم را در جوامع اسلامی به خود مشغول کردند.

۵-۴. بعد فرهنگی

یکی از وظایف ما مسلمانان، زمینه‌سازی و گسترش فرهنگ مهدویت و جلوگیری از تأخیر در ظهور آن حضرت است. از جمله تبیین استراتژی انتظار، آسیب‌شناسی، دشمن‌شناسی.^{۱۵}

ابعاد ضرورت طرح مهدویت

^{۱۵}. حائری پور و همکاران، نگین آفرینش، ص ۱۴-۱۸.

۶. روش‌ها و قالب‌های انتقال مفاهیم دینی در کودکان

برای آموزش مفاهیم دینی و تربیت درست‌دینی، در کودکان از روش‌های گوناگونی استفاده می‌شود که گاهی این روش‌ها بهتر و مناسب هستند و تأثیر بسزای در تربیت دینی کودکان دارد. در این بخش به تعدادی از این راهکارها اشاره می‌شود:

۶-۱. روش الگویی

کودکان، در تقلیدپذیری شهره‌اند؛ آنان، در ابتدا بسیاری از رفتارها و حرکات را از طریق تقلید می‌آموزند؛ به همین دلیل، برای تربیت دینی و انتقال آموزه‌های دینی، با در معرض قرار دادن الگویی مناسب می‌توان به آنان بسیاری از مفاهیم دینی را آموخت. این روش تا آنجا تأثیرگذار است که خداوند متعال برای تربیت بشر، الگو ارائه می‌دهد و می‌فرماید: «لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ...»^{۱۶} به‌درستی پیامبر برای شما اسوه و الگویی نیکوست. اکنون والدین و اطرافیان کودک الگوی ایشان قرار می‌گیرند؛ شایسته است پیامبرگونه عمل کنند و اسوه‌ای نیکو برای آنان باشند. زمانی آموزه دینی به دل کودک می‌نشیند که عمل و گفتار والدین مطابق با هم باشند؛ زیرا اگر گفتار و عمل مخالف هم باشند بیشترین آسیب را به تربیت کودک وارد می‌آورد.

۶-۲. روش تشویق

خداوند برای تشویق بندگان به کارهای نیک، بارها و بارها از این روش استفاده کرده است و پاداش کارهای آنان را بیان کرده است. این روش در کودکان بسیار تأثیرگذار است؛ در این روش، پس از انجام کار نیک توسط کودک، پاداش و جزای نیکی به او ارائه می‌شود. کودک با دریافت پاداش، تمایل بیشتری پیدا می‌کند که به انجام عبادات و کارهای نیک از پیش تعیین‌شده اقدام نماید.

۶-۳. روش ایجاد خاطره خوش

والدین و مربیان باید از فرصت‌های شادی که به دست می‌آیند، برای القای آموزه‌های دینی استفاده کنند تا یک آموزه را همراه با خاطره زیبا و خوش همراه کنند و برای همیشه در ذهن کودک ماندگار سازد.^{۱۷}

۱۶. احزاب: ۲۱.

۱۷. قاسمی، دوران طلایی تربیت، صص ۱۶۶-۱۶۷.

رعایت نکاتی چند که می‌تواند در تثبیت آموزه‌های دینی در کودکان مؤثر باشد و با توجه به بررسی‌های انجام‌شده کارآمد بوده است و عدم رعایت این نکات باعث کم‌رنگ شدن آموزه‌ای دینی در کودکان می‌شود. در نمودار ذیل به این نکات اشاره شده است.

یکی از مهم‌ترین مسائل جامعه اسلامی در عصر حاضر ایجاد تغییر و تحول بنیادی در زیرساخت‌های جامعه بشری باهدف رسیدن به نقطه مطلوب که همان جامعه مهدوی است. همه نهادها، سازمان‌ها و بنیادهای سازنده جامعه به شکل فعال سهم بسزایی در ایجاد جامعه مهدوی دارند. اهمیت و نقش تعلیم و تربیت در تربیت نسل منتظر و ترویج فرهنگ انتظار و زمینه‌سازی برای ظهور و تحقق انقلاب حضرت مهدی (عجل الله تعالی فرجه) زمانی روشن‌تر خواهد شد که با توجه به آیات و احادیث پی می‌بریم که ایشان به یارانی نیاز دارد و این محقق نخواهد شد مگر به ترویج و اشاعه تعلیم و تربیت مهدوی. در این میان نقش و جایگاه خانواده به‌عنوان رکن اصلی و اساسی تعلیم و تربیت مهدوی به شمار می‌آید که به‌طور مفصل درباره آن بحث خواهد شد.

مهدویت و انتظار مقوله‌ای صرفاً اعتقادی نیست، بلکه باید در سیاست‌گذاری و تدوین نظام آموزش و پرورش دولت زمینه‌ساز، پررنگ و محور باشد. مهدویت فلسفه حیات بزرگ جهانی بوده و مخصوص قشری خاص نیست، بلکه در حیات کل بشر تأثیرگذار

است.^{۱۸} اندیشه مهدویت، عصاره ناب تمام معارف اسلامی است که در آن ظرفیت فراوانی برای تربیت انسان جهت زمینه‌سازی ظهور تحقق جامعه آرمانی فراگیر اسلامی و دولت کریمه دارد. در عصر غیبت کبرا و دوری ظاهری از مربی و حجت الهی، جامعه شیعی بیش از هر زمان دیگری، به‌منظور ارتقاء و رشد علمی، عملی و معنوی افراد، جهت زمینه‌سازی ظهور، نیازمند دانش‌افزایی و تقویت باورها نسبت به آموزه‌های مهدوی است؛ بر این اساس، یکی از مهم‌ترین وظایف شیعیان در عصر غیبت، گسترش فرهنگ مهدویت و زمینه‌سازی برای ظهور امام زمان (عمل الله تعالی فرجه) است.^{۱۹} این آرمان ارزشمند با پرورش نسلی مهدوی تحقق می‌یابد، از این رو باید بهترین سن برای تربیت‌پذیری و تأثیرگذاری، یعنی دوران کودکی را انتخاب نمود؛ زیرا شاکله شخصیتی و زیربنای فکری، اعتقادی و اخلاقی هر فرد در آن دوران پایه‌گذاری و درواقع دانشگاه تربیت محسوب می‌شود.

در بحث تربیت مهدوی کودکان دو اصل اساسی را باید رعایت نمود که برای انتقال آموزه‌های مهدوی به کودکان و نهادینه کردن آن‌ها نقش به‌سزایی دارد:

الف) ضرورت گونه‌شناسی و گزینش

برای انتقال آموزه‌های مهدوی به کودکان و نهادینه‌سازی آن‌ها، افزون بر اتخاذ روش‌های جذاب، باید به نوع محتوا و معیارهای انتخاب آن جهت قرار گرفتن در سامانه انتقال و آموزش به کودک نیز توجه نمود؛ زیرا همه آن آموزه‌ها برای ارائه به کودک مناسب نبوده و قابلیت قرارگرفته در لیست انتقال به وی را ندارند. با در نظر گرفتن معیارهای مذکور، پس از گونه‌شناسی و دسته‌بندی آموزه‌های مهدوی، باید تعدادی را جهت انتقال و نهادینه‌سازی انتخاب و گزینش نمود؛ موفقیت در این امر، درگرو توجه به اصل تفاوت‌های فردی و رعایت اصل تناسب است؛ به‌رحال شخصیت هر کودکی در شرایط و محیط ویژه خود، شکل می‌گیرد و ویژگی‌های خاص خود را دارد؛ بنابراین تفاوت‌های طبیعی، ارثی، زیستی و فرهنگی بین آنان وجود دارد؛ بر این اساس باید کودک از جهات مختلف، مانند ویژگی‌های ظاهری و دورنی، شرایط و موقعیت زندگی، محیط تربیتی، روحیه او نسبت به مسائل دینی (تشنه، بی تفاوت یا فراری)، مرحله سنی و رشد، ظرفیت و قابلیت و استعدادها، نیازها و مشکلات شناخته شود.^{۲۰}

ب) معیارهای گزینش

با در نظر گرفتن نکات گفته‌شده پیرامون ویژگی‌های دوره کودکی به لحاظ شناختی، عاطفی و رفتاری و همچنین اصول تربیت و آموزشی ویژه آن دوران، می‌توان به سه شاخص و معیار جهت انتخاب آموزه‌های مهدوی متناسب با دوران کودکی دست‌یافت.^{۲۱}

^{۱۸}. موسوی، مدرسه مهدوی (درآمدی بر فلسفه و نظام آموزش و پرورش زمینه‌ساز ظهور)، ص ۱۹۰.

^{۱۹}. بالادستیان و همکاران، نگین آفرینش (درس‌نامه عمومی معارف مهدویت)، ص ۲۲.

^{۲۰}. عبدالهی، نهادینه‌ای آموزه‌های مهدوی در کودکان، ص ۲۴.

^{۲۱}. همان، ص ۲۵.

الف) جهت نهادینه سازی معارف مهدوی در کودک، باید آموزه‌هایی انتخاب شوند که برای وی قابل فهم بوده و او توانایی درک صحیح آن‌ها را داشته باشد؛ زیرا با توجه به محدودیت ظرفیت شناختی و میزان درک این مرحله سنی، همه آموزه‌های مهدوی برای ارائه و انتقال به کودک مناسب نیستند.

ب) در کتب مهدویت مطالبی وجود دارد که در معرفت دهی و سوق دادن گرایش کودک به مهدویت و سیر تربیتی او تأثیر قابل توجهی ندارد و بیان آن‌ها ذهن کودک را درگیر می‌کند و جز تضییع وقت ثمری برای او ندارد؛ بیان اختلاف اقوال در برخی مسائل، مانند ملیت مادر امام زمان، تعداد علائم حتمی و غیر حتمی، همچنین طرح شبهات، خرافات و رد آن‌ها از این جمله است؛ البته می‌توان زیرکانه و به صورت روشمند، وجوه صحیح آن‌ها یا موارد مشهور بین علما را در قالب‌های کودکانه، بدون اشاره به اقوال، شبهات و رد آن‌ها مطرح کرد.

ج) قابلیت الگوبرداری

پذیرش یک انسان به عنوان الگو و تقلید از او، از جمله ارکان شکل‌گیری شخصیت کودک است که سریع‌ترین، آسان‌ترین و بیشترین تأثیرگذاری را در وی دارد. کودک دوست دارد در برابر هر نوع آموزه‌ای، به‌ویژه آموزه‌های متضمن رفتار، الگوبرداری کند؛ مثلاً وقتی در توصیف امام زمان (عجل الله تعالی فرجه) از کمک کردن به دیگران سخن به میان می‌آید، کودک به سبب تجلیل دیگران از این صفت و تشویق به انجام آن و همچنین علاقه‌ای که به آن حضرت دارد، سعی می‌کند این صفت نیکو را طبق همان تصویری که پیدا کرده، نسبت به کودکان دیگر انجام دهد.^{۲۲}

در پژوهش حاضر با توجه به نظرسنجی حضوری که از طلبه‌های حاضر در حوزه علمیه خواهران مدرسه صادقیه آذربایجان شرقی به عمل آمد، سه سؤال به صورت گزینه‌ای مطرح گردید و هنگامی که تمامی بازخوردها جمع‌آوری گردید، تجزیه و تحلیل داده‌ها نتایج چالش‌برانگیزی را ارائه نمود. برخلاف اذهان عموم مردم در مورد موضوع مهدویت و آموزه‌های مهدوی کاملاً پاسخ‌ها متفاوت بود. تجزیه و تحلیل داده‌های نظرسنجی به صورت داده آماری در نمودارها (نمودار ۱) نشان داده شده و البته این دور از ذهن نیست که برای نتیجه‌گیری دقیق‌تر بالا بردن جامعه آماری یکی از بهترین روش‌ها است و پرسشنامه فوق فقط در حوزه علمیه خواهران مدرسه صادقیه مطرح گردیده است و چه بسا اگر جامعه آماری وسیع‌تر باشد، نتایج متفاوتی را شاهد باشیم.

^{۲۲}. همان، ص ۳۰.

نتیجه‌گیری

در این مقوله تلاش شد تا به بررسی اهداف، اصول و روش‌های تربیتی کودکان بر مبنای معرفت مهدویت پرداخته شود. نتایج حاصل‌شده از این پژوهش نشان می‌دهد که نظام تربیتی مهدویت؛ همانند سایر نظام‌های تربیتی دارای اهداف، اصول و شیوه‌های تربیتی مشخصی است که از آموزه‌های قرآنی و اسلامی سرچشمه می‌گیرد. موضوع مهدویت و موعود یا مصلح کل، اندیشه‌ای نیست که در طول زمان در اذهان پدید آمده و برای تسکین دردها و ایده‌ای برای دل‌داری مظلومان باشد. بلکه هویت شیعه است که با توجه به آیات و روایات می‌توان به آن اذعان داشت. تحلیل وضعیت موجود نشان می‌دهد که نظام خانواده در تربیت دینی و اخلاقی به‌ویژه در بعد تربیت مهدوی و انتقال آموزه‌های مهدویت و ترویج فرهنگ انتظار نقش بسزایی ایفا می‌کند. بدیهی است که می‌توان با ارائه راهکارهای مناسب، نه تنها برای تربیت نسل منتظر، بلکه جامعه جهانی نیز نقش پررنگ‌تری ایفا نمود. تأثیر تدوین نظریه تعلیم و تربیت مهدوی با تأکید بر نقش خانواده و والدین به‌عنوان زمینه‌سازان ظهور حجت خدا، ازجمله مهم‌ترین یافته‌های پژوهش حاضر بوده است. با توجه به آنچه ذکر شد، می‌توان گفت که تعلیم و تربیت کودکان در جامعه منتظر اگر با رعایت اصول و شیوه‌های درست صورت بگیرد و درواقع سمت‌وسوی الهی و متعالی به خود بگیرد، به‌طورقطع و یقین تأثیرگذارتر خواهد بود. نهادینه‌سازی تربیت مهدوی نیز با استفاده از قالب‌های مناسب باید صورت بگیرد تا پذیرش این آموزه‌ها برای کودک ملالت‌آور و خسته‌کننده نباشد. در پایان گفتنی است که نوشتار پیش رو آغازی بر این مدعا است و بدون تردید مجال پرداختن به همه ابعاد این مسئله و پاسخ به اشکالات وارده را نخواهد داشت؛ بنابراین، توسعه و تقویت این مباحث، نیازمند پژوهش‌های بیشتر در آینده است.

منابع و مأخذ

قرآن کریم

ابن آبی الحدید، عبدالحمید ابن هبه الله، شرح نهج‌البلاغه، محقق، ابراهیم محمد، ابوالفضل، قم: نشر مکتبه، آیه الله المرعشی النجفی، ۱۴۰۴ ق.

آقا تهرانی، مرتضی و حیدری کاشانی، محمدباقر، خانواده و تربیت مهدوی، تهران: اتود ۱۳۸۹

بالادستیان، محمدامین و دیگران؛ نگین آفرینش (درس‌نامه عمومی معارف مهدویت)؛ جلد ۱، قم: بنیاد فرهنگی مهدی موعود، چاپ پنجاه نهم، ۱۳۹۳

تون‌های، مجتبی، فرهنگ الفبایی مهدویت موعود نامه، قم: انتشارات میراث ماندگار، ۱۳۸۸

حائری پور، محمد مهدی، یوسفیان، مهدی، بالادستیان، محمدامین، نگین آفرینش، بی‌جا، بنیاد فرهنگی حضرت مهدی (عجل الله تعالی فرجه)، چاپ بیست و پنجم، ۱۳۸۹

حر عاملی، محمدحسن، وسائل الشیعه،

سلیمانی فر، ثریا، بررسی شخصیت جوان از دیدگاه قرآن، احادیث و علم روانشناسی، تهران: انتشارات فرهنگ مکتوب، چاپ دوم، ۱۳۸۴

شرفی، محمدرضا، دنیای نوجوان، تهران: انتشارات تربیت، چاپ دوم، ۱۳۷۶

قاسمی، محمدعلی، دوران طلایی تربیت، بی‌جا، نشر نورالزهرا (س)، چاپ گل وردی، ۱۳۹۷

کلینی، محمد بن یعقوب، الکافی،

منصوری، اعظم، بهترین روش‌های تربیت و ارتباط با کودکان، اصفهان: انتشارات شهید فهمیده، چاپ دوم، ۱۳۸۴

مقالات

۱. آیتی، نصرت‌الله، «زمینه‌سازی؛ چیستی و جرایبی»، فصل‌نامه مشرق موعود، ش ۱۹، ۱۳۹۰
۲. احسانی، محمد، «زمینه‌سازی تربیتی مهدویت»، ماهنامه معرفت، شماره ۱۶۰، ۱۳۹۰
۳. خانجانی، علی اوسط، «ضرورت تربیت منتظران در دوران غیبت»، مجموعه مقالات مهدویت مفاهیم و بازخوانی مفاهیم مهدویت، به کوشش: حسن شیخ محمودی و دیگران، تنکابن، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تنکابن، ۱۳۸۴
۴. عبدالحی، ابراهیم، «نهادینه‌های آموزه‌های مهدوی در کودکان»، فصلنامه پژوهش‌نامه تربیت تبلیغی، شماره ۹ و ۱۰، ۱۳۹۴
۵. موسوی، سید مهدی، «مدرسه مهدوی (درآمدی بر فلسفه و نظام آموزش و پرورش زمینه‌ساز ظهور)»، مجموعه مقالات پنجمین همایش بین‌المللی دکتربین مهدویت (ج ۱)، شماره ۵، ۱۳۸۸